

Helmonds

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

winter 2020
€ 3,25

HEEM

47

GROOT LUNAPARK TE HELMOND

Op Maandag 7 April (2e Paasdag)
Dinsdag 8, Woensdag 9,
Zaterdag 12 en Zondag 13 April
Terrein: **BINDERSESTRAAT** (eind Binderseind)
Diverse attracties aanwezig: Bocken's Dancing, Auto-Skoter,
Zweefmolen, Kinderdraaimolen, Schiettent, Bumperspelen,
Diverse Kramerijen, enz. enz. **VRIJ ENTREE**

*De Sint-Jozefkapel en de 'Bosche School'
Met absurde snelheid door het Brabantse land
Het 'menneke Petrus' en de Binderseindse kermis*

inhoud

Van de redactie	3
Van het bestuur	4
Agenda	6
Korte berichten	7
De Sint-Jozefkapel en de 'Bossche School'	11
Helmondse struikelstenen	18
Korte berichten	20
Met absurde snelheid door het Brabantse land	24
Het 'menneke Petrus' en de Binderseindse kermis	31
Begunstigers	35

Van de redactie

Martin en Kelly Geerts en Berry Wijnen hebben zich teruggetrokken uit de redactie. Wij danken hen voor de bijdragen die ze gedurende negen jaar hebben geleverd. Inmiddels is de groep die Helmonds Heem samenstelt versterkt met Mario Kuijpers, die al eerder voor ons blad actief was. Artikelen van leden en belangstellenden blijven altijd welkom.

De term Bossche School als architectuurtheorie en bouwstijl, verwijst naar de studie bouwkunde die van 1946 tot 1973 in Den Bosch werd verzorgd. Helmond kan bogen op een aantal gebouwen die zijn gecreëerd in die bouwperiode. Een voorbeeld is de votiefkapel gewijd aan Sint-Jozef, die in 1948 werd gebouwd, in 1982 afgebroken en vervolgens in 1995 werd gereconstrueerd. De voorgevel van het warenhuis C&A aan de Markt en het complex Residentie Oranjerie aan de Kanaaldijk en Beatrixlaan, zijn voorbeelden van de Bossche School. Ook in het oog springend is de doopkapel bij het Elkerliek Ziekenhuis die aan de Sint-Jozefkapel refereert en in een woongebouw aan de Noord Koninginnewal zijn de principes van de Bossche School overtuigend uitgewerkt.

In 1839 vertrok de eerste trein van de 'Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij' van Amsterdam naar Haarlem. Vier jaar later werden de hoofdstad en Utrecht met ijzeren staven verbonden. Het was het begin van een landelijk spoorwegnet. In 1845 bereikte burgemeester Frans Timmermans, het plan voor een spoorlijn van Middelburg naar Venlo en Duitsland. Het spoor achtte hij van

belang voor de Helmondse conjunctuur en fabrieken, dus trachtte hij de lijn binnen de Helmondse stadsgrens te krijgen. Er waren meer belanghebbende steden en er ontstond een politieke strijd. Ten laatste werd de koning, middels een rekest, verzocht een toekenning aan Helmond te willen bevorderen. Met succes, op 1 oktober 1866 werd de spoorlijn in gebruik genomen.

Aan het begin van de twintigste eeuw leidden veel Helmonders een eentonig bestaan. Als gevolg van lange werkdagen en karige vrije tijd hadden ze nauwelijks vertier. Ter algemeen vermaak vond in juni de Binderseindse kermis plaats. Het volksfeest ging gepaard met het gebruik, dat het verboden was het kermisterrein met ongepoetste schoenen te betreden. Dus liepen er tal van schoenenpoetsers rond die je goed verzorgd wilden zien, maar vooral wat wilden bijverdienen. Voor een van de huizen werd jaarlijks een beeld van de Heilige Petrus versierd. Het icoon dat verloren is gegaan, stamde uit het Petruskapelletje dat ooit aan de Binderstraat stond. Niemand weet waar het gebleven is.

Tenslotte is de redactie zeer verheugd dat 'ons blad' voor het eerst helemaal in kleur verschijnt. Zo komen de afbeeldingen nóg meer tot hun recht en zal daarmee ook het leesplezier toenemen.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 maart 2020. Kopij kunt u tot 1 februari zenden aan ons vaste adres redactie@heemkundekringhelmont.nl De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.

Dit is een uitgave van
Heemkundekring Helmond.
Gesticht op 24 mei 1948.

COLOFON

Bestuur

Voorzitter: Ton Janssens

T: 0492 - 522925

E: t.janssens@heemkundekringhelmont.nl

Secretaris: Dorethé van Dijk

T: 0492 - 474745

E: t.dijk@heemkundekringhelmont.nl

Penningmeester: Frans 't Sas

T: 0492 - 520945

E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

Bestuurslid en P.R.: Gerry van Liempt

T: 0492 - 554233

E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

Bestuurslid: Thea van Stokkum

T: 0492-533944

E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Opzegtermijn: Eén maand voor het einde
van het kalenderjaar

Inlichtingen

Algemeen: E: info@heemkundekringhelmont.nl

Het Baken: E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Heemkamer: Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond

T: 0492 - 330342

Website: www.heemkundekringhelmont.nl

Helmonds Heem

Redactie: Hans Vogels, Marinus van den Elsen en Mario Kuijpers

E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Laumé Media Partners

International Standard Serial Number van de Koninklijke Bibliotheek:

ISSN 1389-9937

Verzendkosten: binnenland 5 euro en buitenland 10 euro per jaar.

Alleen voor leden die niet in de directe omgeving van Helmond wonen.

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Henk van Dijk, David Geneste, Bouwkundig Weekblad, De Twee Snoeken, RHcE, BHC, Wikimedia, Museum Helmond, Rijksmuseum Amsterdam, Hans Vogels, Marinus van den Elsen.

Omslag voorzijde: Op deze ansichtkaart van rond 1910 arriveert de stoomtrein uit de richting Eindhoven op station Helmond. (afbeelding: particuliere collectie)

Omslag achterzijde: Aankondiging dat het LUNA park van Bocken in het voorjaar 1947 op de Bindersestraat stond (met dank aan Eef Moes).

Van het bestuur

Het jaar is bijna ten einde en de heemkundekring kan terugzien op enkele bijzondere projecten. Een daarvan, het kan niet genoeg gezegd worden, is het Struikelstenenproject waarbij op verschillende locaties herdenkingsstenen zijn gelegd voor Joodse en Sinti slachtoffers van de Holocaust. U hebt het kunnen zien en lezen via de media, waaruit blijkt dat het veel indruk heeft gemaakt bij nabestaanden en Helmonders.

Wij mogen ons verder verheugen op een steeds toenemend ledental. Op dit moment zijn er ruim 230 mensen lid van onze vereniging en daar zijn we heel blij mee. Gelukkig zijn er onder de nieuwe leden mensen die zich actief willen inzetten bij een van onze werkgroepen, want vrijwilligers hebben we nooit genoeg. Mocht u interesse hebben om u aan te sluiten bij een werkgroep, of gewoon eens gezellig op de koffie komen op donderdagmiddag of dinsdagavond (tweede van elke maand), dan bent u van harte welkom in onze heemkamer. Een van de werkgroepen die steun kan gebruiken is de commissie Lucas Gassel die, in aansluiting op de viering van het Lucas Gassel jaar in 2020,

een wandeling wil gaan uitzetten langs plekken die deze beroemde Helmonder in zijn tijd heeft gekend.

Met ingang van het nieuwe jaar wil het bestuur, na toestemming van de algemene ledenvergadering, portokosten gaan berekenen voor de verzending van het heemblad en andere publicaties. Door de steeds toenemende verzendkosten lijkt het ons redelijk een bijdrage van 5 euro per jaar te vragen voor die adressen buiten Helmond, waar geen eigen bezorging mogelijk is. Voor bestellingen in het buitenland zal dat 10 euro bedragen. Voor alle duidelijkheid, deze verzendkosten worden alleen bij leden die ver buiten Helmond wonen in rekening gebracht en niet bij leden in Helmond en directe omgeving.

Tot slot willen wij u er op attenderen dat op dinsdagavond 3 maart de Algemene Ledenvergadering zal worden gehouden in de aula van Het Bakken. Noteert u het alvast in uw agenda. Het bestuur wil op deze plaats dankzeggen aan ieder die zich het afgelopen jaar actief heeft ingezet voor onze vereniging.

Wij wensen u fijne feestdagen en een voorspoedig 2020.

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom in het stadshobbycentrum Het Bakken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend, voor ieder die belangstelling heeft voor zijn voorouders en daar onderzoek naar wil doen.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 uur is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur en elke tweede dinsdagavond van de maand van 19.00 tot 21.00 uur, is de heemkamer openbaar voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken. *Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.*

Rectificaties Helmonds Heem 45

De redactie van Helmonds Heem is verheugd om te horen dat ons blad goed gelezen wordt. Maar het is vervelend dat daarbij storende fouten ontdekt worden. Enkele opletende lezers hebben ons erop geattendeerd dat dit het geval is in het Helmonds Heem 45.

- Zo wordt op pagina 10 gesteld dat de troepen van Maarten van Rossum het klooster in de Haghe in brand hebben gestoken. Maar dit gebeurde door de Helmonders zelf door middel van een gecontroleerde brand, omdat ze bang waren dat anders de hele stad zou afbranden.
- Verder is per abuis op verschillende plaatsen vermeld dat Helmond al op 10 mei 1940 bezet werd door de Duitsers. Dit moet 11 mei zijn.
- Het was de 11th Armoured Division die het voortouw nam in de bevrijding van Helmond en niet de Nordfolkdiveisie of het Royal Norfolk Regiment.
- In het artikel 'Een schets van Helmond tijdens Wereldoorlog II' wordt het bombardement op een huis aan de Zuid Parallelweg in Mierlo-Hout 'mysterieus' genoemd. Dit is niet langer het geval. Uit recent geopende Britse archieven blijkt dat de opdracht van dit bombardement was om (rijdende) treinen te vernietigen of te doen ontsporen.

Dit zijn de belangrijkste aanpassingen met dank aan onze lezers. De juiste versie van het Helmonds Heem 45 kunt u vinden op de website van de Heemkundekring Helmont.

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 21 januari

Lezing door Louis van de Werff:
'De Mierloseweg'

Louis van de Werff is opgegroeid aan de Mierloseweg, die vroeger beduidender was dan nu. Het was de verbindingsweg tussen Helmond en Eindhoven, het Carolus Borromeus College was er te vinden en er waren nogal wat winkels en cafés. Het was dus een drukke bedoening aan die straat. Met zijn ouders en broers woonde hij aan de ventweg op nummer 17, ter hoogte van de fietswinkel Van Rooij. Zijn vader had een horloge-, klokken- en juwelierszaak en herstelde en renoveerde uurwerken. De van de Werfften runden naast elkaar meerdere winkels: Harrie de Végé, Piet de slager, Frans de gelozziemaker en Jan d'n bakker.

Louis heeft mooie herinneringen aan die tijd. Vanaf zeven uur 's morgens tot zes uur 's avonds was het druk op straat, daarna keerde, qua verkeer, de rust terug. Dat was het moment dat de kinderen het domein overnamen. Zowel de ventweg als de rijbaan werd hun speelplein. Al die herinneringen heeft hij als een historisch, komisch en onderhoudend verhaal bij elkaar gebracht. Voor velen is het herkenbaar, met name voor hen die de buurt kenden. De lezing geeft, samen met een PowerPoint-presentatie, een fraai tijdsbeeld van toen.

Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond.
Aanvang acht uur. Bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.

Dinsdag 4 februari

Excursie:
Daf museum Eindhoven

In het museum worden DAF-voertuigen geëxposeerd, waaronder sportwagens. Ook prototypen van auto's die nooit in productie zijn genomen. Bijvoorbeeld een koninklijke auto die werd ontworpen op basis van een Daffodil en als strandwagen dienst deed. Centraal in de collectie staan vrachtwagens en diverse race- en rallytrucks, waaronder de Turbo-Twin van Jan de Rooy. Er zijn verschillende DAF-personenauto's te bewonderen en ook is de geschiedenis van 'het pientere pookje' is te zien.

Vertrek om 13:00 uur vanaf het parkeerterrein aan de Rembrandtlaan of rechtstreeks.
Inschrijven kan tot 27 januari bij Gerry van Liempt: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl of 0492-554233. Eigen bijdrage € 3,00 per persoon, voor leden met een museumkaart gratis. Gelieve om 13.45 uur aanwezig te zijn op het adres: Tongelresestraat 27, 5613 DA Eindhoven

Dinsdag 3 maart.

Algemene ledenvergadering

Na de pauze geeft Martin Geerts een korte lezing met als titel: **'Oud Helmond in woord en beeld'**.

Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond.
Aanvang 19:30 uur.

BERICHTEN . . . KORTE BERICHTEN . . . KORTE BERICHTEN . . . KORTE

Schrijfwedstrijd Brabants Dialectenfestival

Op zondag 14 juni 2020 wordt in Lieshout (gemeente Laarbeek) voor de veertiende keer het Brabants Dialectenfestival georganiseerd. Traditiegetrouw is aan dit festival een schrijfwedstrijd verbonden. Het thema van de schrijfwedstrijd is dit keer: **'Liefde is 't skonste um te hebbe'**. De wedstrijd wordt georganiseerd door de Stichting Brabants Dialectenfestival in samenwerking met de Stichting Erfgoed Brabant. Er kunnen verhalen, gedichten en liedteksten ingestuurd worden die gebaseerd op het genoemde thema en geschreven zijn in het eigen Brabantse dialect.

U stuurt uw verhaal, gedicht of liedtekst voor 1 maart 2020 naar De Stichting Brabants Dialectenfestival, p.a. Dorpsstraat 75, 5737 GB Lieshout onder vermelding van: schrijfwedstrijd of digitaal naar secretariaat@brabantsdialectenfestival.nl

De jury bepaalt welke Brabantse dialectpenningen er worden uitgereikt. Bovendien worden de genomineerde en de winnende teksten opgenomen in het programmaboekje van het festival. Voor het reglement zie website www.brabantsdialectenfestival.nl

Thematoelichting schrijfwedstrijd
Brabants Dialectenfestival 2020:

Liefde is 't skonste um te hebbe – 't moeiljkste um te kriege – 't koiste um te verlieze

Dit is misschien wel het onderwerp waar het meeste over geschreven en gezongen is ... in alle talen ... maar in het dialect? Liefde is het mooiste wat bestaat, maar het kan ook heel lastig zijn en zorgen voor problemen. Toch heb je het nodig om goed te leven. Die ander die je het gevoel geeft dat je bijzonder bent. Een leven zonder liefde is geen leven, het is enkel een bestaan.

Liefde is een heleboel vriendschap plus nog iets. Werkelijke liefde begint waar niets terug wordt verwacht. Liefde kent geen reservebank; de basisspelers zijn altijd eerste keus. Liefde is een levenslang proces: van liefdesaawe en naor de meid gaon, naor 't groot Huis gaon en vur 't altaar staon, van haffele en kroele, van ons vrouw, ons jong en mennen auto, maar ook houden van de natuur, je tuin, de bloemen, je sport. Het gaat niet vanzelf en het maakt je ook kwetsbaar, want als je het verliest doet dat heel veel pijn.

Boekbespreking

Piet Sijnders:

Death Valley De Peel

Het boek *Daeth Valley De Peel* vertelt in vijftig persoonlijke verhalen, wat de Tweede Wereldoorlog aanrichtte in onze contreien, met een lange reeks slachtoffers tot gevolg. Het boek herinnert aan de geallieerde piloten die hier tijdens de Tweede Wereldoorlog omkwamen. De titel verwijst naar de gecrashte vliegtuigen in de Peelmoerassen. Sommige verhalen zijn bekend of al eens beschreven in kronieken, anderen zijn uit de vergetelheid gehaald met hulp van het slinkende legioen nog levende getuigen.

De kracht van dit boek zit in de bundeling van deze historie, die een belangrijke bijdrage aan de regionale geschiedschrijving betekent. Ouderen zullen er de bevestiging in vinden 'dat het nooit meer mag gebeuren', jongeren kunnen er kennis van nemen.

Het boek is te koop in de regionale boekhandels en via www.deathvalleydepeel.nl.

ISBN: 978-90-828037-2-3

Prijs € 19,45

Arnoud-Jan Bijsterveld:

Brabant, brug naar vrijheid

In de Tweede Wereldoorlog zijn levens voor altijd veranderd. In dit boek worden bijzondere verhalen verteld, over mobilisatie, verzet, collaboratie of bevrijding. Verhalen waarin een levensveranderende

gebeurtenis, keerpunt of dilemma centraal staan. Meer dan vijfenzeventig persoon-

lijke verhalen, voor iedere Brabantse gemeente tenminste één. Samen geven ze een goed beeld van de impact van de Tweede Wereldoorlog op de samenleving. Daarnaast zijn de verhalen verrijkt met verschillende essays en historische kaders die het tijdsframe en bijzondere gebeurtenissen duiden.

De veelheid aan verhalen geeft een inkijk in de beslissingen die genomen zijn en hoe gebeurtenissen willekeurige slachtoffers eisten. Het laat ook zien dat persoonlijke keuzes op individueel niveau een wereld van verschil kunnen maken. Vaak zonder dat de consequentie(s) van hun beslissing werd overzien. Met soms heldhaftige of juist lafhartige acties tot gevolg. Het laat zien dat zwart-wit denken over de Tweede Wereldoorlog achterhaald is. Dat we, in de diversiteit van deze verhalen, de betrokken personen en hun ervaringen, juist kunnen denken in een diversiteit van kleur.

Het boek is online te koop via bol.com en geschiedenis-winkel.nl

ISBN: 978-90-903207-1-7

Prijs € 19,45

RECENSIE

Philips Historische Producten

De excursie van 22 oktober voerde naar de Stichting tot behoud van Historische Philips producten, die in 1991 ontstond naar aanleiding van het honderdjarige jubileum van het concern. De Stichting heeft als doel het verwerven, restaureren en beheren van een arsenaal Philips producten. In 1992 startte een groep vrijwilligers in een pand van de vroegere bedrijfsschool. Intussen zijn een groot aantal producten gerestaureerd en gedocumenteerd.

Het museum functioneert als een opvang voor werknemers die met pensioen gaan. 'Als je vele jaren voor Philips gewerkt hebt, dan wordt het een deel van je leven', zei een van de medewerkers die de bezichtiging verzorgden. Daarom vult een groep AOW'ers de vrije tijd met de renovatie van de oude producten. Door de combinatie van wetenschap en technologie zijn veel handelsartikelen ontstaan. Daarvan wordt de evolutie getoond met unieke en nog steeds werkende apparatuur. De bezoekers kregen een beeld van dit erfgoed vanaf het prille begin in 1891. In dat jaar kocht Gerard Philips een leegstaand fabriekspand, waarna 'Philips en Co' werd opgericht, die startte met de vervaardiging van kooldraadlampen. Daarom volgt de expositie de voortgang van het elektrische licht, vanaf de eerste gloeilamp. In verscheidene vitrines wordt het ontstaan van het peertje geïllustreerd, dat lange tijd het gezicht van Philips bepaalde.

De eerste pogingen om geluid vast te leggen en weer te geven, ontstond vroeg in de twintigste eeuw. In het museum zijn cilinder- en platenspelers, kristalontvangers en stereoradio's te zien. Eén

van de eyecatchers is het eerste ontvangtoestel met een aparte ontvanger, voeding en luidspreker. Philips maakte toen alleen de luidsprekers, radiolampen en dergelijke werden nog door derden vervaardigd. Pas in 1927 werden complete ontvangers geproduceerd. Vanaf circa 1930 experimenteerde Philips met mechanische televisie op basis van de Nipkowschijf. De expositie toont naast videorecorders en een antieke bioscoopprojector, diverse oude televisietoestellen.

De Philishave met roterende kop was een unieke vinding. In een etalage wordt de evolutie van dit object gedemonstreerd vanaf de éénkop, ook wel staalbaar genoemd. Naast consumentproducten zijn tal van professionele apparaten te zien, zoals een elektronenmicroscop, röntgenapparaten, kortegolfzenders en een studiomengtafel.

Een aardig weetje: Toen de radio net was uitgebracht, haalden mensen de lamp van het plafond om het toestel via de spanningsdraad van stroom te voorzien. Ten tijde van de eerste radio waren er nog geen stopcontacten. Het was de enige mogelijkheid om het toestel te laten werken.

RECENSIE

Stichting Industrieel Erfgoed Meierij

Op 19 november bracht Heemkundekring Helmond een bezoek aan de Stichting Industrieel Erfgoed Meierij (SIEMei) in Veghel, die aandacht besteedt aan bedrijfstakken welke zijn voortgekomen uit de industriële Meierij. In een ontvangstruimte werden de gasten geïnformeerd over de technische evolutie in de afgelopen eeuw. Een verzameling machines en authentieke objecten, toont de enorme ontwikkeling in het agrarische en culturele leven.

SIEMei is gevestigd in de voormalige gebouwen van de Brabantse Boerenbond en de Coöperatieve Handelsvereniging (Cehave) aan de Noordkade in Veghel. Deze landbouwindustrieën vestigden zich aan het begin van de twintigste eeuw in het toen nog agrarische dorp. Hierdoor werd Veghel een van de belangrijkste industrieplaatsen van de Meierij. Door de evolutie van de landbouw veranderde er veel. De Cehave verplaatste haar activiteiten naar een nieuw bedrijfspark, waardoor er een terrein beschikbaar kwam dat de bestemming van cultuurcluster kreeg. In een van de oude fabriekshallen is het museum gevestigd.

De instelling beschikt over veel vrijwilligers, allemaal vakmensen die zich op velerlei gebied hebben bewezen. Van kraanmachinist tot onderhoudsman en van postbode tot automonteur. Ieder heeft zijn eigen kwaliteit en specialiteit. Ze pakken elk project aan, zoals de restauratie van een handbediende spoorwegovergang en van draglines die in de landbouwsector werden gebruikt. Een in eigen beheer gerenoveerde bovenloopkraan siert de ingang van SIEMei.

De vrijwilligers staan niet enkel garant voor de deugdelijkheid van de geëxposeerde objecten, maar geven ook uitleg over de mechanieken die al jaren uit de tijd zijn. Naast een gevarieerd aanbod van werktuigen, worden authentieke voorwerpen uit het plattelandleven getoond. De collectie loopt uiteen van letterzetmachines en houtversaanders, tot aan gereedschappen en telefoons. Ook zijn er antieke weegschalen en keukenapparatuur uit vervlogen tijden te zien. Deze attributen zijn in oude luister hersteld en opnieuw gebruiksklaar gemaakt. Werkelijke pronkstukken zijn een lintzaag en een draaibank van Bert van de Ven, de grondlegger van het Veghelse Bouwbedrijf van de Ven.

De Sint-Jozefkapel en de 'Bossche School'-architectuur in Helmond

door David Geneste, architectuurhistoricus

Helmond kan met de Sint-Jozefkapel uit 1948 van architect Hans van der Laan bogen op een belangrijk voorbeeld van de zogenaamde 'Bossche School'-architectuur. De belangstelling voor deze boeiende en vooral in Brabant te vinden gebouwen groeit gestaag. Tijd om eens te verkennen wat Helmond nog meer te bieden heeft.

De 'Bossche School' als architectuurtheorie en bouwstijl

De term 'Bossche School' verwijst naar een opleiding kerkelijke architectuur die in de periode 1946-1973 onder meer in Den Bosch werd verzorgd. Doel was een nieuwe generatie ontwerpers op te leiden voor de wederopbouw van het door oorlogsschade geteisterde zuidelijke deel van Nederland. De cursus dankte zijn populariteit vooral aan de architectenbroers Nico en Hans van der Laan, die als docenten aan de cursus hun architectonische ideeën konden uitwerken en verspreiden. Hans was een telg uit een Leidse architectenfamilie die begin jaren '20 aan de Technische Hogeschool Delft bouwkunde studeerde. Nog tijdens zijn studie, in 1926, koos hij definitief voor het teruggetrokken bestaan als Benedictijner monnik. Als architect en kloosterling probeerde Dom Hans van der Laan vervolgens

de essentie van de bouwkunst bloot te leggen, waarbij de onderlinge samenhang tussen het architectonisch geheel en andere onderdelen en een evenwichtig proportiesysteem in drie dimensies centraal stonden. Zijn gedachtegoed werd gepubliceerd in boeken als *Het Plastische Getal* (1964) en *De Architectonische Ruimte* (1977), waarmee hij veel invloed had, en blijft hebben, op generaties van architecten.

De associatie van Nico en Hans en Van der Laan met de invloedrijke en katholieke architect Marinus Jan Granpré Molière, die van 1924 tot 1953 hoogleraar bouwkunde was in Delft, betekende dat de Bossche School door het modernistische kamp in het architectuurdebat van de jaren '50 en '60 als conservatief, saai en katholiek werd gezien. Van der Laan zelf was geheel niet blij met de term 'Bossche School' omdat

die teveel naar specifieke stijlkenmerken zou verwijzen. Voor Van der Laan was zijn theorie universeel toepasbaar op architectuur, ongeacht bouwtype, vormgeving of materiaalkeuze: *'de beginselen zijn te algemeen om zich aan een bepaalde manier van bouwen te hechten'*, zo schrijft hij. Bovendien streefde Van der Laan naar een totaalkunstwerk, waarbij wandafwerking, meubilair, kleur, verlichting en architectuur op een zo harmonieus mogelijke wijze geïntegreerd dienen te worden. Zijn kloostergebouwen in Vaals, Waasmunster (België) en Tomelilla (Zweden) zijn daar goede voorbeelden van. En in tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, was de Bossche School geen uitsluitend katholieke stroming; architecten, filosofen en historici van uiteenlopende signatuur voelden zich ertoe aangetrokken. Tot de eerste generatie architecten behoorden onder meer Cees Pouderoyen en Jan de Jong. Ontwerpers die vooral in de jaren '80 en '90 bijdroegen zijn Gerard Wijnen en Tom Senders.

Ondanks Van der Laans pleidooi om zijn ideeën goed puur als theorie te beschouwen, zijn het met name vormaspecten die de Bossche School populair en bekend hebben gemaakt. Zo worden Bossche Schoolgebouwen gekenmerkt door helder gedefinieerde hoofdvolumes, waarbij trappenhuisen en toegangsportalen als aparte volumes tegen de hoofdbouw aangezet worden. Gevels zijn in baksteen opgetrokken en voorzien van banden en lateien van beton of natuursteen. Een harmonische gevelindeling wordt bereikt door een spel van horizontale en verticale lijnen waarbij ronde vormen, diagonale lijnen en ornamenten worden vermeden.

Vensters zijn afwisselend diep en voorin in het gevelvlak geplaatst en bij sommige gebouwen bestaat de afwerking bij platte daken uit afwisselend holle en bolle dakpannen, waardoor de wand een zeker ritme krijgt. Een interessant detail tot slot is dat de voegen tussen de bakstenen vaak volledig zijn opgevuld, soms zo 'vol en zat gemetseld' dat het cement er uit druipt. Veel naoorlogse Bossche Schoolgebouwen in Nijmegen, Oss, Den Bosch en Ravenstein, vertonen deze kenmerken. Gebouwen van latere datum gaan vrijer om met deze kenmerken.

De Sint-Jozefkapel in Helmond als voorbeeld

Een van de eerste creaties waarin het ideeën goed van Van der Laans consequent werd toegepast, is de Helmondse votiefkapel gewijd aan Sint-Jozef in 1948, afgebroken in 1982 en in 1995 gereconstrueerd in het Hortensiapark (zie de bijdrage van Martin Geerts in *Helmonds Heem* 31). Het gebouw heeft een achthoekig grondplan met bakstenen wanden waarin halverwege rechthoekige vensters met daarboven ronde ontlastingsbogen zijn aangebracht. Direct onder het overstekende tentdak loopt een fries bestaande uit twee gekoppelde, blinde bogen op iedere wand. De binnenruimte wordt afgesloten door een gemetseld koepelgewelf. De gebruikte maatvoering, zo zeggen de architecten, bestaat uit *'het spel van zuiver architectonische ruimtelijke verhoudingen, zowel in de delen als in het geheel. Hierbij is van een zeer gedifferentieerd maar vast omschreven gamma van maatverhoudingen uitgegaan.'* (afb 1).

De Sint-Jozefkapel staat in een architectonische traditie van vrijstaande achthoekige kapellen in Noord-Brabant,

Limburg en andere katholieke gebieden. Direct na oplevering in 1948 werd een reeks van navolgingen opgetrokken, waaronder de doopkapel van de Sint-Catharinakerk in Heusden (1949-1950), de O.L.V. Rozenkranskerk in Breda (1949-1951) en de Sint-Martinuskerk in Kerkdriel (1952-55). Maar ook in Helmond zelf kwam een kopie van de kapel van Hans en Nico van der Laan tot stand.

Een lokaal eerbetoon aan de Sint-Jozefkapel

Tussen 1953 en 1958 werd een nieuw ziekenhuis ten zuiden van de Warande in Helmond gebouwd, Sint-Lambertus genaamd (tegenwoordig Elkerliek Ziekenhuis). Het uitgevoerde ontwerp kwam van het Arnhemse Architectenbureau Wiegerinck en

Van Balen, die tal van ziekenhuizen in naoorlogs Nederland bouwde. Centraal op het terrein plaatsten zij een forse ziekenhuiskapel, die kenmerken vertoont van de in de jaren '50 populaire 'basiliekstijl'. Deze trant ontleende elementen aan vroegchristelijke kerkgebouwen, waaronder een langgerekt middenschip met een zadeldak, cassettenplafond, gesloten apsis opgetrokken in schoon metselwerk en (naast de kerk) een kruisgang. Het interessantste aspect van het Helmondse voorbeeld is echter de vrijstaande doopkapel, die in hoofdvorm aan de Sint-Jozefkapel refereert: ook deze heeft namelijk een achtkantig grondplan met bekronend tentdak (afb.2). De wanden zijn verder opgetrokken in metselwerk en voorzien van rechthoekige vensters, en inwendig is gebruik gemaakt van een gemetseld koepelgewelf dat is afgewerkt met pleister. Hoewel Wiegerinck en Van Balen zich niet direct met de Bossche School associeerden, wat onder meer blijkt uit de wat onhandige detaillering en maatvoering van het gebouwtje, is de invloed van de nabijgelegen Sint-Jozefkapel goed merkbaar.

Afbeelding 1. Aanzichtfoto van de oorspronkelijke Sint-Jozefkapel. (bron: Bouwkundig Weekblad, 1951).

Afbeelding 2. Aanzichtfoto van doopkapel van Sint-Lambertuskapel van Elkerliek Ziekenhuis Helmond. (Bron: Foto auteur)

niet bekend van wie het ontwerp is maar de gevelopzet doet denken aan de uitbreiding van het Nijmeegse stadhuis van Pieter Dijkema (1977-82). Kenmerkende Bossche Schoolelementen zijn de bakstenen muurdammen van de voorgevel waarin een raster van betonnen dragers en lateien is aangebracht. De borstweringen die boven de dakrand doorlopen en het verdiepte begane grondniveau, verschaffen de gevel een zekere plasticiteit zonder afbreuk te doen aan de harmonieuze maatverhoudingen. Bijzonder is verder dat naast en achter het trappenhuis (dat waarschijnlijk van latere datum is) tegen het oudere, aanpalende pand een wand is geplaatst met dezelfde indeling en materialisatie als die van de voorgevel. Dit detail verschaft het geheel kwaliteit en samenhang.

Winkelen in de Bossche School

Een interessant voorbeeld van een gebouw waarin vooral stijlkenmerken van de Bossche School zijn opgenomen, is de voorgevel van het modewarenhuis voor C&A aan Markt 37 dat medio jaren '70 is ontworpen (afb.3). Het is

Afbeelding 3. Voorgevel van modewarenhuis C&A, Markt 37 Helmond. (Bron: Foto auteur)

Afbeelding 4. Aanzichtfoto Residentie Oranjerie 1992, Kanaaldijk en Beatrixlaan, Helmond. (Bron: Foto informatiebrochure 'Architectenbureau De Twee Snoeken', 1992)

En wonen in de Bossche School

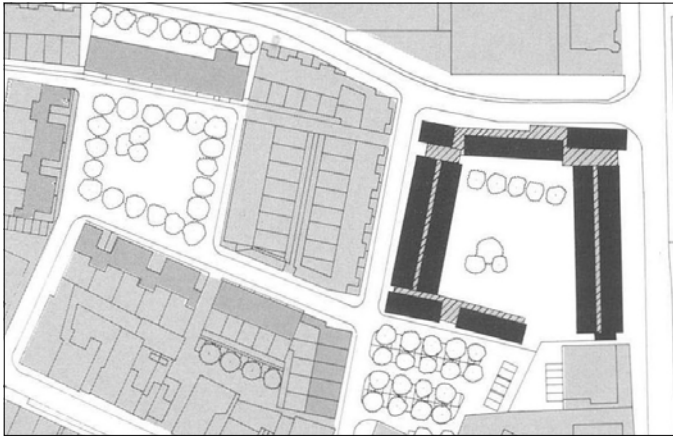
De meest zuivere navolging van de vormen en principes van de Bossche School in Helmond, is woongebouw Residentie Oranjerie aan de Kanaaldijk en Beatrixlaan (afb.4). De Bossche School werd in de jaren '70 en '80 regelmatig toegepast in de woningbouw van (veelal verpauperde) stadscentra zoals die te Nijmegen en Den Bosch. In de voormalige industriestad Helmond kwam een dergelijk vernieuwingsproject op de plek van het afgebroken fabriekscomplex Robur.

Het forse woongebouw werd ontworpen en in 1987 opgeleverd door Architectenbureau Wijnen en Senders uit Den Bosch, een bureau dat zich sterk verwant voelde met de architectuurtheorie van Van der Laan. Hun benadering van de architectonische ruimte bestaat uit het 'samenplaatsen van wandelementen – bijvoorbeeld muren, kolommen, stijlen en staven – zodat

afgescheiden van de ruimte van de natuur een binnen ontstaat en tegelijk een buiten, dat op het binnen betrokken is. De zo essentiële wandelementen krijgen gestalte onder invloed van de gekozen constructieve opzet en het daaruit voortvloeiende bouw materiaal in samenhang met textuur en kleur.' Hoewel het woongebouw zeker vormovereenkomsten vertoont met andere Bossche Schoolgebouwen benadrukken de architecten, in navolging van Hans van der Laan, dat van de eenheid in vormentaal die de naam Bossche School suggereert, in werkelijkheid geen sprake is.

Het complex was oorspronkelijk bedoeld voor ouderen, en bestaat uit appartementen en woningen die in vier woonvleugels zijn ondergebracht. Qua materialisering en maatvoering lijken deze vleugels op elkaar maar door de verschillen in hoogtes en gevelindeling en de uitlopende trappenhuisen op de hoeken, heeft ieder blok toch een geheel eigen karakter. De hoofd vleugel

Afbeelding 5. Situatie-tekening van Residentie Oranjerie en omgeving. Hierin is de binnenplaats en de relatie tussen de vier woonvleugels goed waar te nemen. De donkere blokken links geven de woonhuizen en de appartementenvleugel rond het Prins Clausplein aan. (Bron: Foto informatiebrochure 'Architectenbureau De Twee Snoeken', 1992)

aan de kanaalzijde bestaat uit een parkeergarage op de begane grond, waarop drie horizontaal gelede verdiepingen met zogenaamde videowoningen zijn geplaatst. Deze hebben een dubbele verdiepingshoogte en zijn voorzien van grote glasvensters, en worden middels een centrale binnengang ontsloten. Verder is in de voorgevel nog een licht vooruitstekende entreepartij opgenomen, bestaande uit een arcade op de begane grond en een gemeenschappelijke ruimte van dubbele hoogte op de eerste verdieping. Typische Bossche Schoolkenmerken zijn verder het gebruik van duidelijk zichtbare lateien in het metselwerk boven deur en raamopeningen, en relatief diepe vensternebben. Het voegwerk is volledig opgevuld. Het kleuradvies kwam van Wim van Hooff (1918-2002), die intensief samenwerkte met architecten van de Bossche School en wiens ideeën over kleur naadloos aansloten bij die van Van der Laan.

De binnenplaats was oorspronkelijk en geheel in lijn met de gedachten achter de 'architectonische ruimte'

een zorgvuldig ontworpen tuin waar binnen en buiten in elkaar over liepen (afb.5). Deze buitenruimte is nu echter grotendeels in gebruik als parkeerterrein. Verder werden ook de rijtjes- en twee-onder-een-kapwoningen, en het appartementenblok aan het achtergelegen Prins Clausplein, door Senders en Wijnen in een vergelijkbare trant uitgevoerd.

Verder met de Helmondse School

Dat de Bossche School niet bestaat bij gratie van specifieke vormkenmerken, bewijst een ander project van Architectenbureau Wijnen en Senders in Helmond. Aan het historische Ketsegangse renoveerde en verbouwde het bureau de bestaande arbeidershuisjes uit 1869 tot speciale ateliers. Ook voegden ze drie nieuwe woonblokken toe die aansluiting zoeken bij de aanpalende bebouwing en die zijn voorzien van 'sfeervolle openbare ruimtes'. Vooral het pand aan de Noord Koninginnewal laat zien dat de principes van de Bossche School overtuigend op een moderne manier uitgewerkt kunnen worden (afb.6). Zo zijn de gevels opgebouwd uit (licht)verdiepte

Afbeelding 6. Aanzichtfoto van bouwblok op de Noord Koninginnewal en Ketsegangse. (Bron: Foto informatiebrochure 'Architectenbureau De Twee Snoeken', 1992)

vensters en puien, en spelen de lateien een prominente visuele rol in de gevel. Een evenwichtige verhouding tussen wanden en doorbrekingen kenmerken het bouwvolume. Maar van andere uiterlijke Bossche Schoolkenmerken is hier geen sprake meer.

Interessante vraag hier is of het label 'Bossche School' überhaupt nog recht doet aan de visie die ten grondslag ligt aan deze - en aan andere - meer eigentijdse uitwerkingen van de theorieën van Hans van der Laan. Aan de andere kant is er het risico dat elk vormaspect dat maar enigszins doet denken aan de beschreven stijlkenmerken, als Bossche School bestempeld wordt. Hiertoe zouden dan ook Helmondse objecten als de woonwijk De Hagewinde, woonhuizen in Brandevoort en zelfs Kasteel Noord kunnen behoren. Hoe het ook zij, Helmond bezit een reeks gebouwen die op overtuigende wijze laat zien hoe de

Bossche School zich in een regionale context de afgelopen vijftig jaar heeft ontwikkeld en bewezen. En dit erfgoed is een verkenning meer dan waard.

Bronnen:

- Geerts, M. 2016. Het Sint-Josefkapelletje in Helmond. Helmonds Heem, 31: 16-19.
- Haan, HD en Haagsma, I. 2010. Gebouwen van het plastische getal een lexicon van de 'Bossche School'. Haarlem: Architex.
- Hooff, GV en Lieshout, LV. 2006. Helmond: doorsneden in tijd en ruimte. Utrecht: Stichting Matrijs.
- Michels, J.C.M. en Raukema, A.M. (1993) Brabant bouwt in baksteen: naoorlogse architectuur in Noord-Brabant 1945-1970. 's-Hertogenbosch: Het Noordbrabants Genootschap.
- Roosenboom, H. 2008. Het Helmond Boek. Zwolle: Waander Uitgevers.
- Jacobs, P. 2009. De gezondheidszorg in Helmond. Helmonds Heem, 5: 12-19.

HELMONDSE STRUIKELSTENEN 25 EN 26 SEPTEMBER 2019

Op 25 en 26 september jl. werden in Helmond struikelstenen onthuld voor de vermoorde Joodse families Coppel, Koppel, Koppens, Lobe en voor Sinti familie Hanstein. 'Het is de bedoeling dat de mensen voortaan even de pas inhouden als zij langs de struikelstenen lopen' memoreerde voormalig stadsdichter en gastspreker Bert Kuijpers. 'Passanten moeten gaan beseffen welke tragedies zich hier hebben afgespeeld'.

Door het plaatsen van struikelstenen in ons stadsbeeld zullen de namen van onze omgebrachte stadsgenoten niet vergeten worden en worden wij ons bewust van de genocide en de gruwelijkheden van de Tweede Wereldoorlog.

Foto's: Henk van Dijk

Overhandiging door onze voorzitter van het 1^e exemplaar 'Niet vergeten... struikelstenen in Helmond' aan mevrouw De Waal in het Speelhuis.

Toespraken van Bert Kuijpers en Miel Andriess bij de onthulling van de struikelstenen in de Steenweg.

In het Maurickplantsoen vond een indrukwekkende en muzikale ceremonie plaats met o.a. een toespraak van burgemeester Elly Blanksma-van den Heuvel.

Giddi Maassen, wethouder De Vries en wethouder Van Dijk onthulden struikelstenen in de Molenstraat, Heistraat en de Hoogeindsestraat.

Hendrik Ginhoven, een eigenzinnige koster

In de zeventiende eeuw was het gebruikelijk dat het schoolmeesters- en kosters-ambt door één persoon werd uitgeoefend, doch in Helmond waren het gescheiden functies. Koster Ginhoven van de Gereformeerde Gemeente had dan ook geen grote taak, gezien het geringe aantal leden die de geloofsgemeenschap toen telde.

Hendrik Ginhoven is de eerste koster die in de boeken van de Helmondse kerkenraad voorkomt. Met zijn moeder Grietken Cornelissen, vrouw Jenneken Pieters en broer en schoolmeester Jan Ginhoven, staat hij op de lidmaatslijst van 1683 als koster vermeld. Bij gekrakeel tussen de toenmalige predikant Johannes Costius en de kerkenraad, stond hij als koster aan de zijde van de predikant. Of dit de reden was van de verwijdering tussen hem en zijn broer, die tevens diaken van de kerk en vóór ontslag van Costius was, is niet bekend.

In oktober 1685, na de dienst van dominee Johan Brouckhuysen, opende Ginhoven op verzoek van de inmiddels ontheven Costius¹, de deur van de kerk en stelde hem in de gelegenheid het offerblok voor de armen open te breken en de inhoud te stelen. Natuurlijk lekte dit uit en werd door zowel de kerkenraad, de schepenen, als de officier van justitie, een onderzoek naar de feiten ingesteld. Voor Ginhoven was dit een reden om de kerk te treiteren. Kerkmeester van Ommeren had altijd toegang tot de koorgalerij gehad waar de consistorievergaderingen werden gehouden. Maar nu was, toevallig of niet, zijn sleutel kwijt en was men op die

van de koster aangewezen. Verschillende keren werd Ginhoven door de vorster gemaand de kerk te openen, maar telkens weigerde hij.

Ook toen de kerkmeester een kleinigheid uit de kerk wilde halen, weigerde de koster halsstarrig. De kerkenraad wilde in het gebouw vergaderen, maar Ginhoven had hen al zo vaak de toegang ontzegd, dat ze wisten dat ze opnieuw zouden worden teleurgesteld. *'Zij achten het niet weerdigh om hem daertoe te versoecken'*. Er zat niets anders op, dan bijeen te komen in het huis van de predikant op de Markt. Nog vaak werden ze daartoe gedwongen. Pas na maanden werd de kerk weer geopend.

In de kerkenraad werd besloten om de gedeputeerden van de Raad van State, die zouden komen om de tienden te verpachten, over de beroving van de armenkas te informeren en hun te verzoeken de pleger te gelasten *'de ontwendigde penningen te restitueren'*. Ook zouden *'De Edele Mogendheden'* worden ingelicht over *'den ongehoorde wederspanningheyt des costers alhier'* om een schikking te treffen. Het eerste verzoek werd ingewilligd, de ex-predikant werd gelast volledige terug-

gave te doen, maar over sancties tegen Hendrik Ginhoven werd niet gerept. Toch schijnt hij ontslagen te zijn en vervangen door Jacob de Mater.

Het ging mis met de eigenzinnige koster. In de vergadering van 10 juni 1689 was men genoodzaakt hem *'om zijn ergerlijck handelen in den Godsdienst, verbiedende te geven in saeken voor de armen'* en werd hem het sacrament van het Heilig Avondmaal ontzegd. In het burgerlijke en politieke leven was Ginhoven echter geen verschoppeling. Van 1686 tot 1690 was hij schepen en gedurende drie jaar zelfs presidentschepen van Helmond. Wegens verdienste werd hem een extra premie van 150 gulden verleend. In 1690 trok Ginhoven zich terug uit het politieke leven. Een jaar later verklaarde hij als ex-schepen *'ende deurwaarder van de Raede van Staete der*

Vereenigde Nederlanden, alsoock van de Raede van Brabant', geen zaken betreffende de stad meer te beheren.

In zijn functie van vorster werd hij eens zwaar mishandeld, waarvoor hij bij de Staten-Generaal op een vergoeding aandrong. Om dit verzoek kracht bij te zetten, vroeg en kreeg hij van de kerkenraad een *'voorschrijven ofte recommendatie'*, die door de nieuwe predikant Walraven werd getekend, ten teken dat het conflict met de ex-koster was bijgelegd. Van zijn latere leven is niets meer bekend. Alleen staat opgetekend dat hij is *'gestorven op 14 december 1696, des morgens omtrent de clocke van 3 uren'*.

Noot:

1 Zie ook Helmonds Heem 20: Cornelius en Johan Costius, obstinate predikanten te Helmond.

Boerenschool. Ets van L. Scherm, einde 17de eeuw. (collectie Rijksmuseum, Amsterdam)

Carnevale

Vastenavond is de avond die voorafgaat aan Aswoensdag en traditiegetrouw het einde van het carnaval inluidt. De benaming carnaval komt voort uit het Italiaanse *carnevale*, dat bestaat uit de Latijnse woorden *carne* (vlees) en *vale* (vaarwel). Letterlijk betekent carnaval dus: 'de tijd waarin het eten van vlees wordt ontzegd', ofwel de vastentijd. De viering van het carnaval bereikte zijn hoogtepunt in de Middeleeuwen. Oude volken vierden uitbundig offermaaltijden en offervuren als een vreugdefeest, uit blijdschap over het einde van de winter en de naderende lente.

Begin achttiende eeuw trachtte de geestelijke macht het schandelijke dansen, springen en onzedige bewegingen te verbieden. Maar het beteugelen van

de ingewortelde gebruiken bleek niet mogelijk zodat de pret, in de vorm van maskerades en veinzerijen, bleef voortduren. Deze vertoning wordt in bepaalde culturen zo onnozel en achterlijk gevonden, dat het als weerzinwekkend wordt ervaren. De festiviteiten ontstonden uit gewoonten en gebruiken. Een daarvan is het met de rommelpot langs de deuren gaan van kinderen. Het instrument wordt in onze omstreken ook wel foekepot of rommelpot genoemd,

Frans Hals schilderde de rommelpotspeler rond 1620. Een rommelpot is een pot die met een vlies (vaak een gedroogde varkensblaas) is bespannen. In het midden is een rietje bevestigd. Met een vochtige hand wordt een op en neer gaande beweging gemaakt, hetgeen een rommelend geluid veroorzaakt.

elders is hotfot, hottefot, fortelpot en rompot gangbaar. Rommelpotliedjes zijn gevarieerd van tekst en talrijk. Het doel van de omgang was om met het zingen van liedjes vleeswaren en eieren te vergaren. Vaak werd gezongen:

*Jan, 't is vastenavond,
Ik kom niet thuis voor 't avond,
't Avond in de maneschijn,
Als vader en moeder naar bed toe zijn.
Ik heb geen geld om brood te kopen.
Daarom moet ik met de rommelpot lopen.
Rommelpotterij, rommelpotterij,
Geef me ene cent, dan ga ik voorbij.*

Op woensdag was het gedaan met de pret, dan gingen de roomsen naar de kerk om zich een kruisje van as op het voorhoofd te laten zetten. Dit om de vergankelijkheid van het menselijke lichaam te overdenken en als teken van berouw. In de provincie Limburg, het walhalla van het carnaval, wordt de eerste dag van de vasten *kruutskesdag* genoemd. Op het platteland trokken kinderen op Vette Donderdag¹ met een 'rommelpot en speet'² door de straten. Zelfs met verstijfde handen vreesden ze de kou niet. Bij iedere boerderij werd spek gevraagd, altijd werd de deur vriendelijk geopend.

Na de gebruikelijke kerkdienst werd in cafés en herbergen een wedstrijd haringbijten gehouden. Het Brabantse haringhappen is hieruit ontstaan. De herbergier hing aan een balk een rij haringen met de kop naar beneden.

De stamgasten trachtten springend de kop eraf te bijten. Wie dat lukte mocht de haring afnemen en opeten. De herbergiers werden er niet slechter van, de haringen waren dusdanig gezouten dat ze veel dorst opleverden, héél veel dorst. Er waren achterbakse herbergiers die de haringkoppen, alvorens ze op te hangen, in stroop dompelden. Wie naar zo'n haring opsprong, maar mishapte en de viskop tegen zijn hoofd kreeg, zag eruit alsof hij van de stroop had gesnoept. Als de mannen later bij moeder de vrouw aan de dis verschenen, klonk vaak de sarcastische opmerking 'vader heeft weer stroop gedronken'. Bespottelijk klonk het als zijn kroost riep: 'De ouwe heeft aan de strooppot gelikt'.

Sommige mensen eten met carnaval witte bonen met melksaus of zure bonen, als hoofdschotel. Op de laatste dag van het carnaval wordt in veel plaatsen een taptoe gehouden, waarmee paal en perk aan de luidruchtige vastenavondpret gesteld wordt. Hier en daar is het gebruikelijk dat kinderen een strooien pop in het water gooien of verbranden, hetgeen 'vastenavond verbranding of verdrinking' wordt genoemd.

Noten:

- 1 De donderdag vóór vastenavond.
- 2 Een twijg waarvan het uiteinde scherp is gepunt, voor het aanrijgen van het gekregen spek.

Met absurde snelheid door het Brabantse land

Helmond en de komst van het spoor

door Hans Vogels

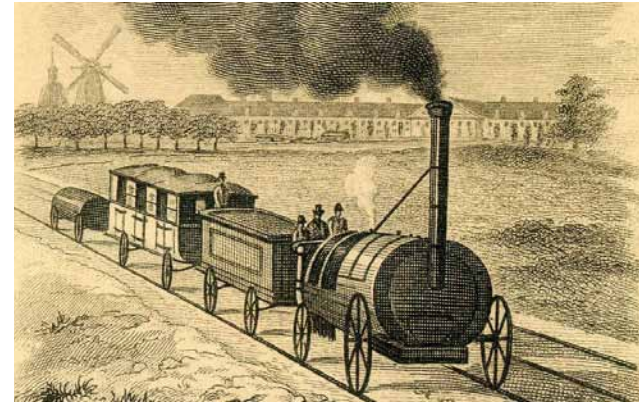
De vroegste plannen om tot een ijzeren spoorweg te komen, stuitten in de negentiende eeuw op weerstand. Het zou paarden overbodig maken en transportarbeiders van hun inkomen beroven. Bovendien vormde de absurde snelheid van twaalf kilometer per uur, een aanslag op het menselijk lichaam. De bevolking werd met spotprenten opgehitst tegen het gevaar. Zo was er een tekening van een paard dat met de benen over elkaar tegen een hooimijt lag. Met genoegen zag het dier een trein voorbij rijden die hem een rustig leven beloofde. Er werd beweerd dat per spoor vervoerde melk, als boter op de plaats van bestemming zou aankomen

Men was bezorgd dat reizigers door de snelheid stikten of door het geraas een hersenziekte zouden oplopen. Over het in brand vliegen van huizen, koeien die geen melk meer gaven en schapenwol die door de rook onbruikbaar zou worden. En ook over het verdwijnen van weilanden en akkers en de schade voor herbergiers en neringdoenden, als reizigers geen vertelingen meer zouden maken.

In 1836 stelde Koning Willem I een comité samen met als opdracht: 'Het belang en de mogelijkheid van den aanleg van spoorwegen in Nederland te onderzoeken'. Binnen vrij korte tijd verscheen een rapport. Het bepleitte de aanleg van

ijzeren wegen en die open te stellen voor ieder die er tegen een vergoeding op wilde rijden. Het kabinet ontving de aanbeveling met tevredenheid en maakte er een wetsontwerp van, dat na veel discussies door de Tweede Kamer werd verworpen. Enkele weken later verscheen een koninklijk besluit, dat ijzeren lijnen gelastte van Amsterdam naar Haarlem en van Amsterdam, via Utrecht, naar Arnhem. Zelf stond de koning garant voor een partiële geldlening.

De 'Hollandsche Ijzeren Spoorwegmaatschappij', startte voortvarend met het eerste traject. Op 20 september 1839 vertrok de eerste trein van Amsterdam

Op 20 september 1839 werd de eerste spoorlijn in Nederland, tussen Amsterdam en Haarlem, feestelijk geopend. De stoomlocomotief 'De Arend' deed 32 minuten over de afstand. (afbeelding internet)

naar Haarlem, een afstand die in slechts tweeëndertig minuten werd afgelegd. Het aantal passagiers bleek groter dan verwacht. In het eerste jaar werden 77.000 reizigers vervoerd en een jaar later al 350.000. Vier keer per dag reed er een trein tussen de twee steden. De eerste vertrok 's morgens om negen uur. Een kwartier voor vertrek luidde een klok. Daarna stapten de reizigers in en werden de wachtkamers gesloten. Als alles in orde was blies de conducteur op een trompet, waarna de trein zich in beweging zette.

Het comfort was bedroevend. De rijtuigen van de derde klasse waren helemaal open en leken op beestenwagens. De tweede klasse was niet veel beter, maar daar was men in ieder geval wel zeker van een zitplaats. De eerste klasse was voorzien van ramen en een dak. Gelukkig werd de locomotief met zuivere cokes gestookt, anders zouden de reizigers zwart op hun bestemming zijn aangekomen. De lijn naar Haarlem werd tussen 1842 en 1847 verlengd tot Rotterdam, tussen 1843 en 1845 kwam een tweede lijn tot stand van Amsterdam, via Utrecht naar Arnhem. De aanleg van volgende lijnen werd daarna overgelaten aan het

particuliere initiatief, dat op basis van plannen concessies met een bepaalde duur kon verkrijgen. Zo volgden niet lang daarna de eerste plannen voor een spoorweg op Brabantse bodem.

Brabants traject

In 1845 vernam Helmonds burgemeester Frans Timmermans de plannen voor een spoorlijn van Middelburg, Bergen op Zoom, Breda en 's-Hertogenbosch naar Venlo en Duitsland. Een spoorverbinding leek hem van groot belang voor handel en fabrieken, dus wilde hij Helmond graag bij de plannen betrekken. Er waren al deputaties van enkele steden naar Middelburg geweest, die hadden geijverd voor een lijn van 's-Hertogenbosch, via Eindhoven en Weert, naar Roermond. Als dit idee werd geaccepteerd, had Helmond het nakijken.

Er werd een extra raadsvergadering belegd om de situatie te bespreken. Allen waren van mening dat een spoorlijn via Helmond naar Venlo, van grote economische waarde zou zijn. Er werd voorgesteld om het stadsbestuur van Venlo naar hun mening te vragen en te trachten samenwerking in deze te bevor-

deren. Hoewel de Limburgers positief reageerden, hadden ze toch al aangegeven voorstander van een verbinding via Gemert, Venray en Horst te zijn. Dit was een betreuenswaardige houding, omdat was toegezegd *'gemeenschappelijk met Helmond te zullen handelen'*. Aan Middelburg werd gevraagd hoe de zaak zich had toegedragen en aan Venlo hun laakbaar handelen kenbaar gemaakt.

Omdat meerdere gemeentebesturen trachtten de spoorlijn binnen hun gemeentegrens te krijgen, kwam de raad opnieuw bijeen om de problematiek te bespreken. Het was hard nodig om één front met de naburige gemeenten te vormen. In de eerste plaats met Deurne. Een bundeling van krachten was essentieel, wilde men bereiken dat het spoor niet via Gemert en Venray, maar via Helmond, Deurne, Horst en Sevenum naar Venlo zou leiden. Deurne werd dringend verzocht om met Helmond samen te werken. Per kerende post volgde een positief bericht. De Deurnese gemeenteraad was bereid om als team te handelen en zonodig gronden voor het spoor af te staan. Zij achtten de lijn voor Deurne van groot belang. De burgemeester werd gemachtigd gesprekken te voeren om dit doel te bereiken.

Helmond had intussen andere informatie ontvangen. Nu werd een traject langs de dorpen Schijndel, Sint-Oedenrode en Lieshout gesuggereerd. Het was nodig om ook deze gemeenten te polsen. Sint-Oedenrode wilde wel praten. Schijndel liet weten dat het tracé landerijen, waarvan de bezitters geen afstand wensten doen, zou doorsnijden. Lieshout wilde alleen meewerken, als het traject van hun teul- en weilanden verwijderd zou blijven. De dorpen werden daarop uit

het ontwerp geschrapt. In 1846 verwierf de Middelburgse initiatiefnemer een concessie voor een lijn van Middelburg naar Maastricht via Tilburg, 's-Hertogenbosch en Helmond, maar deze verliep in 1849, als gevolg van onvoldoende kapitaal.

Vorbereiding

Pas in 1856 meldde zich een comité uit Venlo voor een gesprek met de Helmondse raad. Ze zochten alsnog steun voor hun ambitie om de lijn via Helmond en Deurne naar Venlo te leiden. Snelheid was geboden, Eindhoven, Weert en Roermond lonkten nog steeds. Ook een tracé van 's-Hertogenbosch via Gemert behoorde nog tot de mogelijkheden. De nieuwe burgemeester Frans van den Dungen meende dat alles moest worden aangewend om tot resultaat te komen. Het leidde tot een comité bestaande uit de bestuurders Van den Dungen, Wesselman, Bots en Raijmakers en de industriëlen Bots, Van Vlissingen, Van Glabbeek en Pistorius.

De plannen schenen zich voor Helmond gunstig te ontwikkelen. In 1857 werden niveaubepalingen en afbakeningwerken uitgevoerd. Daarbij werden bomen en bossen geroid en schade aan percelen toegebracht. De spoorwegmaatschappij vroeg daarvan een specificatie en tevens een opgave van kavels met sloten en waterlopen, die doorkruist moesten worden. Zij verzekerde dat van de zijde van de concessionaris alle medewerking te verwachten was, zover het belang van de gemeente ook hun belang was. Verreweg de meeste eigenaren wilden uit sympathie geen schade verhalen, slechts enkelen dienden een kleine declaratie in. De raad stelde voor de schade ten laste van de gemeente te nemen.

In de loop van het jaar volgde een schrijven van de spoorwegmaatschappij met de vraag, of en tot welk bedrag de gemeente bereid was bij te dragen aan de bouw van een station en of de gemeente bereid was een verharde weg ernaartoe aan te leggen. Voor een stationsgebouw kon de raad geen financiële toezegging doen, maar het verzoek voor een weg werd gehonoreerd. Ook zegden ze steun toe voor toekomstige stationsuitbreidingen. Alles leek in kannen en kruiken, maar dat bleek voorbarig.

Rekest aan de koning

In 1858 werd duidelijk dat er nog meer concessies waren aangevraagd. Omdat de vrees bestond dat het ene plan het andere zou schaden, ging het lobbywerk verder. Vanuit 's-Hertogenbosch en Venlo werden verzoekschriften, die met Helmond werden gedeeld, naar het staatshoofd

gestuurd om hun belangen te bepleiten. Ook Helmond besloot, in overleg met het eigen comité, zich middels een rekest tot de koning te richten. Het geschrift werd in de raad besproken en na enkele wijzigingen verstuurd. De gedrukte tekst werd aan alle leden van de Eerste- en Tweede Kamer gestuurd. De inhoud is voor de geschiedenis van belang, het schetst een beeld van de economische toestand van Helmond in het midden van de negentiende eeuw:

Helmond mag onder de aanzienlijke en belangrijke industriële plaatsen van het Zuiden des Rijks worden gerangschikt. Ondanks allerlei ongunstige omstandigheden, welke hier te lande de fabriekmatige nijverheid in het algemeen en ook de in Helmond gevestigde speciale takken in vroegere tijden maar al te zeer drukten, hebben deze zich daar niet alleen sinds onheuglijke tijden staande gehouden, maar steeds meer en meer, vooral in de laatste jaren uitgebreid. Zij hebben

Met de diligence van Helmond naar Eindhoven reizen, duurde in de negentiende eeuw een uur. De ingebruikname van het spoortraject op 1 oktober 1866, zorgde voor halvering van de tijd. Op deze ansichtkaart van rond 1910 arriveert de stoomtrein uit de richting Eindhoven op station Helmond. (afbeelding particuliere collectie)

Op 10 oktober 1865 legde burgemeester Van den Dungen de eerste steen voor de spoorbrug over de Zuid-Willemsvaart. Bij die gelegenheid bood de opzichter van de spoorwegen Frans Donkers, het Helmondse Tweede Kamerlid Jan Bots nevenstaande oorkonde aan. (collectie Museum Helmond)

daar niet onaanzienlijke kapitalen gevormd en de gelegenheid tot arbeid en middelen van bestaan in zulke mate vermeerderd, dat de bevolking der gemeente in een tijdsverloop van ongeveer dertig jaren is verdubbeld en thans het getal van 6000 zielen heeft bereikt.

Een sedert weinige jaren op ruime schaal en volgens de laatste uitvindingen der kunst in werking gebrachte stoomkatoendrukkerij wedijvert met gunstig gevolg met de van ouds bekende inrichtingen van soortgelijke aard in Belgisch Vlaanderen en elders. Helmond is het middelpunt ener bij uitstek voor de fabriekmatige nijverheid geëigende en geschikte bevolking en betreft haar werkkrachten uit de omliggende dorpen in de verre omtrek. De vraag doet zich nu

voor, of de verdere ontwikkeling en welvaart ener belangrijke gemeente zal worden ondersteund en aangemoedigd of tot achteruitgang en verval wordt veroordeeld? De Spoorwegen zijn voor een verdere ontwikkeling van de stad een volstrekte behoefte geworden. Helmond heeft er belang bij, dat zij haar producten in alle seizoenen geregeld en spoedig kan vervoeren en dat zij haar grondstoffen te alle tijde geregeld kan doen aanvoeren. Het gebeurt anders ook vaak, dat de fabrikanten uit vrees voor stagnatie in het bedrijf, tegen het winterseizoen grote voorraden opkopen tegen te hoge prijzen.

Bij een vroegere concessie van de Zeeuws Limburgse spoorweg is Helmond in de lijn opgenomen. De bij de Regering ingeleverde

opmetingen zijn daarvan het bewijs. Het heeft dus bij onze nijvere bevolking een geringe bezorgdheid en teleurstelling veroorzaakt om een richting van de spoorlijn te kiezen, die Helmond niet alleen voor altijd van het Nederlandse spoorwegnet zal uitsluiten, maar die daarenboven een rechtstreekse verbinding zou schenken aan haar geduchte mededingers in den vreemde, n.l. aan de even over de grenzen gelegen Pruisische industriële landstreek van Gladbach, Reijdt, enz. Het is tegen een dergelijk onheil, tegen zulk een achterstelling tegenover de vreemde, dat de gemeenteraad van Helmond de vaderlijke bescherming van Zijne Majesteit inroept, overtuigd, dat deze nimmer zal gedogen, dat 's-lands gelden bij wijze van subsidie zullen worden bestemd tot bescherming en verrijking van den vreemdeling, ten koste van de ondergang van nijvere en getrouwe ingezetenen.

De gemeenteraad van Helmond verzoekt dat de concessie wordt verleend voor de aanleg van een spoorweg van Maarsbergen over Thiel, 's-Hertogenbosch, Helmond en Venlo naar Roermond en Maastricht, als zijnde de doelmatigste en voor de uitvoering en exploitatie minst bezwaren opleverende verbindingslijn van de Noordelijke en Zuidelijke gewesten. Mocht onverhoopt voorkeur aan een andere lijn worden gegeven, dan vragen wij, dat ook de gemeente Helmond daarin zal worden opgenomen.

Aanbesteding

Het rekest sorteerde weinig effect. De Kamer van Koophandel gesuggereerde een nieuw in te dienen. Hiervoor werd de mening van het Tweede Kamerlid Bots gevraagd, maar die adviseerde nog even te wachten. Na enige tijd klonk andermaal een noodkreet door de raadzaal. Men meende nu gehoord te hebben dat Eindhoven alles in het werk stelde voor een tracé zuidelijk van het stadje. Het plan zou door invloedrijke mensen

worden gesteund. Als hieraan tegemoetgekomen werd, zou een spoorlijn naar Helmond onhaalbaar zijn. De raad besloot al het mogelijke te doen om een traject via Helmond alsnog te effectueren.

In augustus 1859 verscheen plotseling een formeel schrijven van de commissaris van de koning, met de mededeling dat er concessie was verleend voor de aanleg en exploitatie van een spoorweg van Rotterdam via Dordrecht, Breda, Tilburg, 's-Hertogenbosch, Helmond en Deurne naar Venlo. Tevens was er een toewijzing voor spoorlijnen van Venlo, via Roermond, naar Duitsland en van Vlissingen, via Middelburg, Goes, Bergen op Zoom en Roosendaal naar Breda. Het besluit was gunstig voor Helmond. Maar ook dit ging niet door. Pas in 1860 werd besloten tot de aanleg van staatswege met daarbij onder meer het tracé Venlo-Vlissingen via Helmond. Vanaf 1863 werd energiek gewerkt aan de lijnen 's-Hertogenbosch-Eindhoven en Eindhoven-Venlo.

Het is merkwaardig dat er in de raadsnotulen lange tijd niet over de aanleg van het spoor wordt gerept. De bouw van een gasfabriek en van een Hogere Burgerschool, hadden kennelijk meer prioriteit. In de zomer van 1864 was de spoorbaan deels gereed. Langs de lijn Eindhoven-Venlo verzezen Waterstaatsstations, die naargelang de grootte van de woonkernen waren ingedeeld in vijf klassen. De stations Horst-Sevenum, Deurne en Nuenen kregen een halte uit de vijfde klasse, Helmond uit de vierde. Het was een rechthoekig gebouw met twee bouwlagen. De zijgevels en het middendeel hadden puntgevels en in het midden bevonden zich drie rondboogvensters.

De raad werd regelmatig uitgenodigd om officiële handelingen te verrichten. Dat was het geval in 1864 bij de bevestiging van de eerste rails, en in 1865 bij de eerstesteenlegging voor de spoorbrug over de Zuid-Willemsvaart. Bij deze gelegenheid was er voor de ploeg betrokken arbeiders een extra uitkering van 25 gulden. De feestelijke gelegenheid werd door Phileutonia muzikaal opgeluisterd. 's Morgens marcheerde het korps naar de woning van aannemer Holtus, waar het gemeentebestuur, het Tweede Kamerlid Bots, de betrokken ingenieurs, aannemer en autoriteiten, bijeen waren gekomen. Op het terrein van de steenlegging hielden de burgemeester en aannemer redevoeringen. Daarna reden de genodigden met een feesttrein naar Deurne, waar ze hartelijk werden ontvangen.

Later werd nog gediscuteerd over de onderhoudskosten van de wegen die parallel aan de spoorbaan liepen.

Het station was een zogenaamd Waterstaatstation van het type SS 4e klasse, dat was ontworpen voor minder grote plaatsen. Het was een rechthoekig en hoog gebouw met een puntgevel en drie gekoppelde rondboogvensters. (afbeelding internet)

Uiteindelijk nam de gemeente die kosten voor haar rekening. Ook de aanleg van een verharde weg naar het station kostte veel hoofdbrekens. Het scheelde maar een haar, of er was een grindweg aangelegd van de Donkerpoort naar het station, maar op het nippertje werd tot de aanleg van een klinkerweg besloten. Op 1 oktober 1866 werd de spoorlijn officieel geopend.

Met dank aan Giel van Hooff voor zijn nuttig commentaar.

Bronnen:

- Jac Heeren 'De aanleg van onze spoorweg, artikelenreeks gepubliceerd in 'De Zuidwillemsvaart' 1937.
- Giel van Hooff en Sjaak de Waal, Treinen van en naar Helmond, Het leven in Helmond, nummer 6 (april 2014), 150-154
- Frans Kense e.a., Verkeer en vervoer in Brabant 1814-1940 (Tilburg 2013)
- Wikipedia de vrije encyclopedie.

Het 'menneke Petrus' en de Binderseindse kermis

door Hans Vogels

Vroeger werden in Helmond regelmatig luisterrijke processies gehouden, die tussen de armoedige huisjes door over de rouwgeplaveide straten trokken. Voor de woningen van arm en rijk brandden kaarsjes, die de gelovigen aanspoorden even de gedachten af te wenden van het aardse en op te zien naar het hogere. Op de eerste dinsdag na Pinksteren was er een processie met het Heilig Sacrament en van Pasen tot Drievuldigheidszondag trok men langs het kerkhof dat rondom de kerk lag. Ook op Sint Lambertusdag, Allerheiligen, Kerstmis en op Onze Lieve Vrouwendagen waren er stille omgangen. Op de feestdag van Maria Magdalena trok de plechtige optocht naar het Aloysius gasthuis op de Markt, waar stichtelijk werd gepreekt.

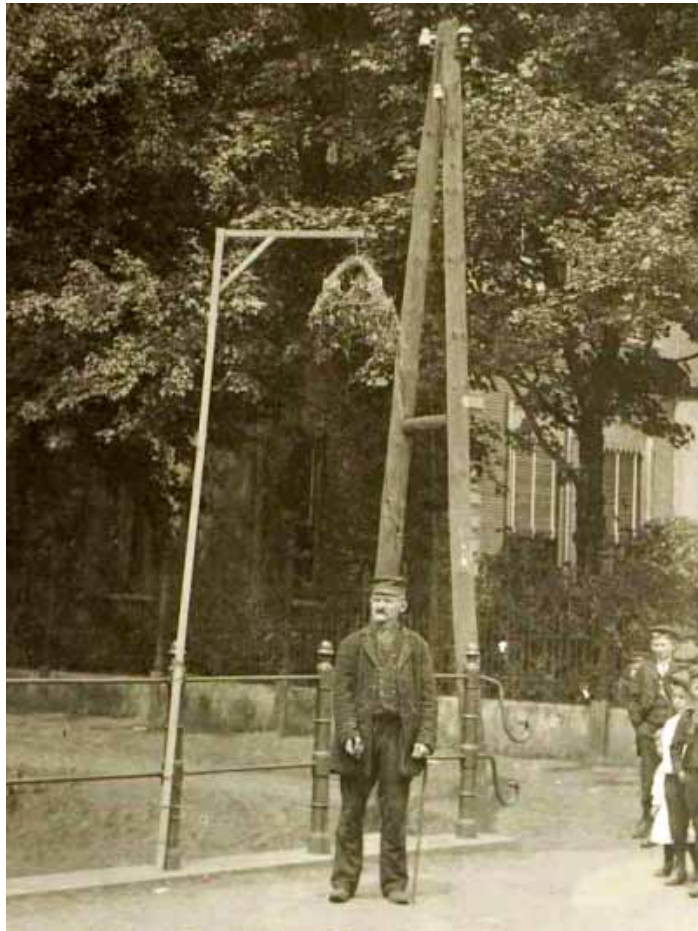
Met de Kruisdagen (de dagen tussen de vijfde zondag na Pasen en Hemelvaart) trok de processie op de eerste dag naar De Haghe, op de tweede naar Binderen en op de derde naar het Hoogeind. Ook op deze plekken werden moraliserende preken gehouden. Op de feestdag van de Heilige Johannes de Doper trok de stoet met het Heilig Sacrament door het *Meistraetken* en de Donkerpoort. Een illustere processie voerde naar het kasteel. Voor de poort werd een altaar neergezet, waar hosties werden uitgesteld en de gelovigen in gebed verzonken. Op de feestdag van de Apostelen Petrus en Paulus leidde

de stoet, zonder het Heilig Sacrament, naar het kapelletje van de Heilige Petrus in de Bindersestraat. Daarna werden de processiegangers geacht weer naar de kerk te gaan.

Dat gebeurde echter niet altijd, de terugweg verliep vaak onordelijk, omdat het volk de cafés inging. Immers na de processie, omstreeks 29 juni, was het feest en werd de Binderseindse kermis gehouden. De vastenavond en de kermis waren de grootste vreugdepunten in het leven, daar werd lang naar uitgezien en voor gespaard. De meeste mensen leidden

een eentonig bestaan. Ze hadden lange werkdagen, kwamen zelden buiten hun buurt en vonden in hun schaarse vrije tijd nauwelijks afleiding. Verpozing vond men op de buurtkermissen, zoals de Steenwegse-, Geremtsche- en dus ook de Binderseindse kermis. In de tuinen achter de cafés kon men prijschietsen, daaromheen waren gemakkelikheden opgesteld. Op het kermisterrein was het enorm druk. Voor de kinderen stond er Driek de scharenslijper met zijn mallemlen. Er was een Kop van Jut, enkele waarzeggers en niet te vergeten een oliebollekraam.

Foto uit 1901. Schoenenpoetser Hannes van Aarle bij de brug over de Ameide op de Watermolenwal. Hij staat onder een kroon, een versiering die tijdens de kermis in de wijk werd aangebracht. (Collectie: RHCE)

De Binderseindse kermis mocht niet bezocht worden door mensen met ongepoetste schoenen. Deze gewoonte is waarschijnlijk ontstaan als een vingerwijzing naar het gebod om een gildekoning op zijn paasbest, en dus ook met glanzende schoenen te benaderen. In de negentiende eeuw liepen er op de kermis veel schoenenpoetsers rond. Men kon niet over het terrein lopen zonder vijftwintig keer door iemand aangeklampt te zijn om je schoenen te mogen poetsen. Dan lag weer deze dan weer gene aan je voeten. Iedereen wenste je netjes te zien, maar vooral

wilde iedereen wat bijverdienen. Later verslaptte het gebruik en werd het schoenenpoetsen minder.

De laatste schoenenpoetser was Hannes van Aarle, die altijd bij een aan een paal bevestigde kroon, bij de brug over de Ameide, zijn diensten aanbood. Als Hannes daar stond kwam je er

niet langs zonder dat hij je schoenen had gepoetst en je hem daarvoor een kleine beloning had gegeven. Bij de laatste kermis die Hannes meemaakte (hij overleed op 28 januari 1912) werd van hem een foto gemaakt bij zijn kroon en met een borstel in de hand. Waarschijnlijk is die genomen door August Sassen, die zich buitengewoon voor oude gebruiken en volkskunst interesseerde en die pogingen in het werk stelde om tot een folkloristisch museum te komen.

Petruskapel

In de Binderstraat stond sinds jaar en dag een kapel. Het was de zogenoemde Sint Petruskapel die in de protestantse tijd niet werd getolereerd. De processies werden verboden en de kapel afgebroken, maar het beeld van de Heilige Petrus bleef bewaard. Het werd door mensen uit de buurt verborgen gehouden. Toen er voor de katholieken betere tijden aanbraken, werd het weer tevoorschijn gehaald en jaarlijks, bij gelegenheid van de Binderseindse kermis, voor een van de huizen versierd. Voor het beeld werden kaarsen gebrand. De gelovigen knielden er neer voor een gebed en brachten een geldelijk offer. Dat er niemand aan Sint Petrus voorbijliep, zorgde de oude op krukken lopende Gonde de Wolf, die in een van de huisjes woonde. Sommigen beweerden dat de offers dienden voor Gonde's onderhoud, maar de meeste mensen waren er van overtuigd dat van het geld Heilige Missen werden gelezen en goede doelen werden gesteund.

Dat het beeld van de Heilige Petrus verborgen werd gehouden, werd later door mensen bevestigd. Verscheidene ouderen hebben er ruimschoots over verteld. Die verhalen werden opgetekend door

Spaarpotje

Nauwelijks was de kermis voorbij of men begon te sparen voor het volgende jaar. Daaraan deed jong en oud mee, maar voornamelijk jongelui. Wekelijks werd door de werkgevers een klein deel van het loon ter bewaring ingehouden. Later, toen het aantal spaarders te groot werd, wilden zij dit niet meer doen. Jammer, want het geld werd niet alleen gebruikt voor het bekostigen van de kermis, maar ook voor het houden van bedevaarten, het kopen van een uitzet, voor een reisje of als een spaarpotje voor de oude dag.

Nu de patronen het niet meer deden, moest er een andere manier worden gevonden. Want zo goed kende de Helmonder 'z'n èèijge' wel, als hij het zelf moest doen, kwam er niets van terecht. Er werden enige vertrouwde lieden gevonden, die het geld tegen een kleine compensatie wilden beheren. In iedere wijk kon men ergens met zijn spaargeld terecht. Zeker, het gebeurde wel eens dat zo'n beheerder minder solide bleek te zijn en het spaargeld verminderde, maar gebeurt dat tegenwoordig ook niet bij onze banken?

geschiedkundige Spooren. Zo vertelde een oude dame dat ze van haar grootmoeder had gehoord, dat de bewoners van het huis waar Sint Petrus werd bewaard, het beeld wilden opruimen, maar dat het telkens naar zijn oude plaats terugkeerde. Het lag veilig op de zolder van een huis aan het Binderseind, dat werd bewoond door Frans Kampers, een kamslager.

(wolkam waarmee wolwevers de vezels van de wol ontrafelen en evenwijdig leggen, om een draad te kunnen spinnen)

Het beeld werd met een tikkeltje heiligschennis het 'menneke' genoemd. Dat klonk aan de ene kant enigszins liefkozend, maar werd aan de andere kant als krenking van een 'heilig verklaarde' ervaren. Het was ongeveer een halve meter hoog, bruin van kleur en fijn besneden. Het had zwart krulhaar, een uitgewerkte baard, een opengeslagen mantel en blote voeten. In zijn linkerhand droeg Petrus een boek waarop een Latijnse tekst stond. In de rechterhand droeg hij een bos sleutels, als symbool voor zijn functie als poortwachter van de hemel.

Verdwenen

Toen Kampers zijn huis kocht stond het beeld op zolder, gewoonweg omdat het er altijd had gestaan. Daarom hield Sint Petrus zijn ereplaats. Meerdere keren had de vorige eigenaar er geld voor kunnen krijgen, heel veel zelfs. Eens kwam Pietje den Oude uit Aarle-Rixtel er op af en bood er zestig gulden voor. Het bod werd geweigerd. Later kwam hij terug en bracht iemand mee die er eerst honderd en daarna zelfs driehonderd gulden voor wilde geven. Nog steeds weigerde Frans: 'al bood ge er duizend gulden voor, het gaat zolang ik leef niet mijn huis uit'.

Na zijn overlijden werd zijn inboedel verkocht door notaris Dijkhoff. Ook het

De apostel Petrus. Schilderij van Peter Paul Rubens, die rond 1612 een serie portretten van alle apostelen maakte. Petrus werd afgebeeld met de sleutels van de hemelpoort in zijn handen. (collectie Rijksmuseum Amsterdam)

beeld van Petrus kwam onder de hamer, maar niemand deed een bod. De notaris schijnt de kopers nog opgehitst te hebben om het te kopen, maar niemand had interesse en ook de notaris zelf was niet geïnteresseerd. Een van Frans' zonen heeft Sint Petrus zomogelijk alsnog verkocht. Misschien wel aan Pietje den Oude, die voor ene Van Herk handelde, een antiquair uit Antwerpen. Mogelijk is het Helmondse beeld naar België vertrokken. Een museumbezoeker zou hem daar zomaar ergens kunnen aantreffen.

Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.

BROECKX MAKELAARS

COENEN

FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF

IL BORGIO HUIS MET DE LUTS

ISERO HELMOND

KAPSALON ARNO OBERENDORFF

KUIJPERS BUSINESS PARTNERS B.V.

LAUMÉ MEDIA- PARTNERS

LEEF EN ZORG SPECIALIST IN ZITCOMFORT

METAAL MAKELAAR RUUD GRIJPSTRA

MOSMAN AUTOSCHADE

NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS

PIET ANDRIESSEN B.V. EYE-CARE-PROFESSIONAL

RABOBANK

SMITS + PRICK ACCOUNTANTS EN BELASTINGADVISEURS

VAN NUENEN RIJWIELHANDEL

WIJNHUIS HELMOND